

Walter Scott's format van de Zwarte Piet

Het sinterklaasfeest verandert. Als de Zwarte Piet gaat verdwijnen houdt de Sinterklaas het niet vol. Niet dat hij zijn werk niet in zijn eentje afkan, maar hij zal wegwijnen en vereenzamen als een Santa Claus met arrenslee en geweihten. De Nederlandse Zwarte Piet echter, heeft tegenwoordig trekjes van een Afrikaanse slaaf, en aangezien we niet willen discrimineren, kunnen we hem in een moderne wereld niet meer tolereren.

Maar *is* die Zwarte Piet wel een Afrikaanse slaaf? Ondanks de vele publicaties over dit onderwerp moeten we nog altijd gissen naar zijn oorsprong. In kinderboeken van honderd jaar geleden lijkt hij in het ene uit Indië te komen, in het andere uit Rome, uit Ethiopië of uit Mexico. Speurtochten in de folklore langs boemannen, kinderschrikken, Ruprechten, pères Fouettard en Friese klazen leveren nauwelijks inzicht op in de oorsprong van onze Zwarte Piet. Studies van de vaderlandse geschiedenis, met het Moortje uit de 16de en 17de eeuw, en van de kunst, met de negerbedienden van de gegoede burgerij afgebeeld op schilderijen, bieden geen bevredigende verklaringen.

Duidelijkheid scheidt meester Schenkman uit Amsterdam die op 2 december 1850 samen met zijn uitgever G. Theod. Bom uit de Kalverstraat een boekje uitgeeft: *Sint Nikolaas en zijn knecht*, 16 gedichten, steeds op dezelfde melodie te zingen, met 16 illustraties. Daarin ontwerpt hij een zwarte knecht. En niet alleen dat, hij remodelleert ook Sinterklaas; hij beschrijft een nieuwe Sint Nikolaas. Informatief, humoristisch, maar ook commercieel en modegevoelig: Sinterklaas doet inkopen, en een oriëntaalse knecht assisteert hem.

Van Sinterklaas zelf was ook voor Schenkman de herkomst volstrekt onduidelijk. Waar komt hij vandaan, waar gaat hij naar toe na het feest, Schenkman kon er vrijelijk over fantaseren. In het laatste gedicht 'St. Nikolaas vertrekt' bezingt en illustreert hij zelfs 'S. Nicolai *Hemelvaart*'. In ons blasfemiegevoelige Nederland viel dat kennelijk niet in goede aarde, want vijf jaar later, in de tweede druk, vertrekt Sint Nikolaas met de trein.

Waar naar toe? Een oud volkslied zegt 'Sinter Klaos, goot hellig man, ... Gank oet riej, nao die Pikkardiën'. Komt hij uit Picardië, uit Cocanje (luilekkerland), of uit het Nabije Oosten? Op een volksprent van uitgever Kannevet, uit de 19de eeuw, draagt Sinterklaas een helm met een byzantijns kruis, een Tempelierskruis. Naar 'Spanje' als een nieuwe naam voor een niet-concrete, mysterieuze plaats, verwijzen de predikanten De Génestet en Van Schaick eind jaren 1840 in hun sinterklaasteksten. Jan Schenkman maakt een eind aan deze onduidelijkheid: hij bevestigt de associatie met het Iberische schiereiland met zijn 'Zie ginds komt de stoomboot / uit Spanje weer aan.'

'Zij brengt ons Sint Niklaas', zo gaat het lied verder. Zij? Niet 'le bateau' of 'le vaisseau', maar 'la vapeur', de stoom, de lucht, de fantasie, in combinatie met de moderne technologie, brengt ons Sint Niklaas. De teksten van Schenkman zijn volwassen, spottend, dichtelijk en foutloos. In die tweede druk is het vernieuwde, laatste couplet over het station helaas van erbarmelijke kwaliteit en daarom vast niet van zijn hand.

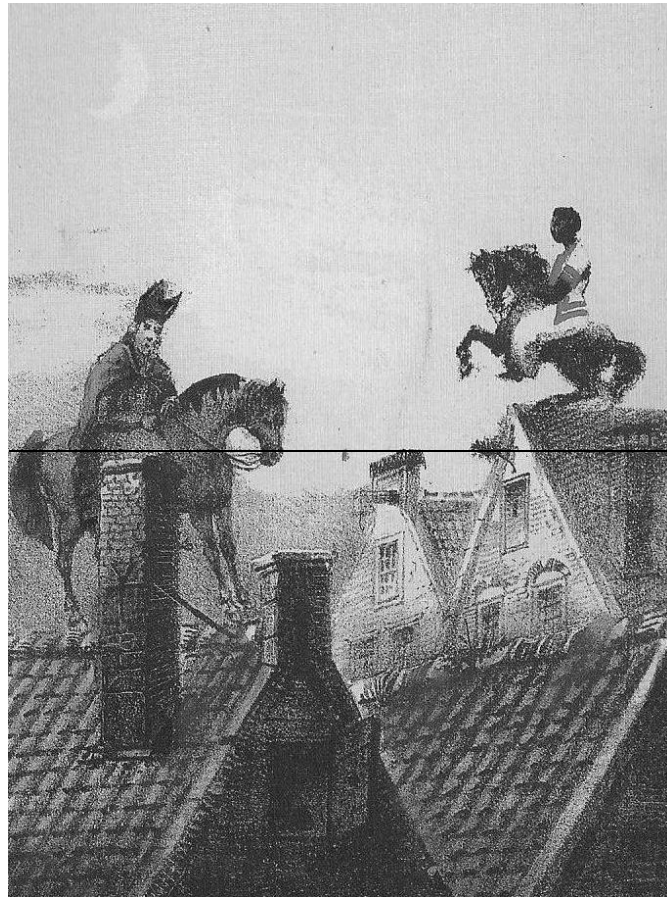
Hoe komt Schenkman aan zijn knecht? Toen hij 18 jaar was, in 1824, verscheen het boek *Ivanhoe of de terugkomst van de kruisridders* van de Schotse auteur Walter Scott in een vertaling van W. L. H. Köster Henke, tweede druk in 1833. Daarin komt een

Tempelridder terug uit Palestina met in zijn gevolg twee zwarte Saraceense knechten. 'Hun oriëntaalse kledij van zijde en vol borduurwerk en hun zilveren halsbanden en ringen om hun blote armen en benen verwijzen naar de rijkdom en status van hun meester' *Ivanhoe*, Penguin book p. 20. Later, als deze knechten moeten assisteren bij het martelen van een bankier 'trekken ze hun prachtige kleren uit, p. 227, en dragen ze wambuizen, *jerkins*, en broeken van grof linnen, de mouwen opgestroopt tot boven de ellebogen.' Er zijn treffende parallellen: ook Schenkman denkt rijkdom, aanzien en macht van zijn Sint Nikolaas aan te tonen met het doen optreden van zo'n zwarte knecht. Hij toont deze jongen niet in pronktenue maar in werkkledij. Ook bij Schenkman moet de knecht Sint Nikolaas assisteren met een wrede klus: 'Daar stopt hij twee knaapjes pardoos in zijn zak'. Als de geliefde van de Tempelridder gered moet worden uit het oorlogsgeweld wordt dat toevertrouwd aan de Saraceense slaaf, door dik en dun betrouwbaar. Minder verheven, maar ook Sint Nikolaas vertrouwt zijn zwarte knecht een schat toe: 'Zijn knecht draagt de geldkist / o, zie hoe hij zweet'. Scott geeft een minuscule aanwijzing wat betreft de achtergrond van zijn Saraceense slaven, Marokkaanse prinses, maar dit aspect laat Schenkman liggen.

Leon Cogniet, Rebecca en Brian de Bois-Guilbert, 1828.
De Saraceense knecht met witte tulband redt Rebecca

Ook dat Sinterklaas op een schimmel rijdt is ook van later datum. Het ideale paard dat Schenkman Sint Nikolaas meegaf werd ook door Scott beschreven: 'De paarden, *the steeds*, waren van Saraceense origine en dus van Arabische afkomst. Hun fijne, slanke ledematen, kleine fetlocks, dunne manen en gemakkelijke en veerkrachtige manier van bewegen vormden een groot contrast met de zwaargebouwde raspaarden die in Vlaanderen werden gefokt' p. 21.

Ivanhoe was immens populair. Dat blijkt uit vele vertalingen en bewerkingen, uit toneelstukken die werden opgevoerd met Ivanhoetaferelen, uit Ivanhoeavondjes die georganiseerd werden waarbij de vrouwen als Lady Rowena of Rebecca verkleed gingen en de mannen als Brian de Bois-Guilbert, als Cedric the Saxon of als Ivanhoe zelf. Men zong Schuberts romance uit *Ivanhoe*, opus 86. Schenkman's boekje is doordrenkt van deze cultuur.

Alleen, al in de tweede editie van *Sint Nikolaas en zijn knecht* verandert het originele beeld van de zwarte knecht. Het wordt een jonger ventje, lijkende op een negerslaafje, verhandelbaar aan de overkant van de oceaan, met pagepakje (pofbroek en maillot), ooringetje en dikke lippen. Aan het einde van zijn boek beschrijft Scott *andere* zwarte slaven dan Saraceense: '*African slaves with blubber lips and white fangs*, die grijsden alsof ze net gemeenschap hadden gehad met de van hekserij beschuldigde en ter dood veroordeelde Rebecca, *with whom the witch had communed*', p.495. Uiteraard neemt Schenkman dit beeld niet over. Schenkman sterft in 1863, het jaar waarin in Nederland slavernij wordt afgeschaft.

Toekomst. We moeten eerst eens af van die fluwelen pagepakjes. Zij doen denken aan een Laura Ashley interieur en de Zwitserse Garde. We moeten terug naar de bewondering voor naakte donkere lijven, man/vrouw, onderdanig en erotisch.

Henk van Benthem

Henk van Benthem is musicus en de auteur van *Sint-Nicolaasliederen*, Leidschendam 2009, Kemper Conseil publishing.